

4. Montufar .R.&.Pitman.N.2004.2006.IUCN xavf ostida bo'lgan qizil ro'yhat. 2007-yil 24- avgust;
5. Д.Т. Хамраева, О.К. Хожиматов, А.И.Уралов. Рост и развитие *Ferula tadshikorum* Pimenov в условиях интродукции *Acta Biologica Sibirica*, 2019, 5(3), P.172-177.
6. apteka.uz. / dori vositalari /Valeriana.

KATRAN (*CRAMBE CORDIFOLIA*) VA UNING TIBBIYOT VA SANOATDAGI AHAMIYATI

Rajabboyeva Xilola Toirbek qizi

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali talabasi

Annotatsiya: *Katran o'simligini shifobaxsh dorivor o'simlik sifatidagi xususiyatlarini xalqimizga keng yetkazishimiz zarur. Bundan tashqari, xalq tabobati sohasida mutaxassislar bilan bir qatorda shifoxonalarda faoliyat ko'rsatib kelayotgan vrachlarimiz davolash amaliyotida keng qo'llashlari juda muhim hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *Plantatsiya, katran (*Crambe cordifolia*), yurak bargli krambe (*Crambe glabrata*).*

Katran *Crambe cordifolia*, katta dengiz karamchasi yoki yurak bargli crambe (*Crambe glabrata*) –gulli o'simliklarning Brassicaceae oilasiga tegishli bo'lib, Kavkazda yashaydi. Uzunligi 2,5 m (8 fut) va kengligi 1,5 m (5 fut) gacha o'sadigan, buyrak shaklidagi to'q yashil barglari, uzunligi 35 sm (14 dyuym) yoki undan ko'p bo'lgan, to'p hosil qiluvchi **ko'p yillik o'tsimon o'simlikdir**. yozning o'rtalaridan oxirigacha. Bog'larda keng ajinli barglari va balandligi 2 metr (6 fut 7 dyuym) gacha bo'lgan va yozning boshida paydo bo'ladigan ko'plab mayda xushbo'y oq, xochsimon (xoch shaklidagi) gullardan iborat ajoyib ko'p shoxli to'pgullari uchun o'stiriladi. Mevasi ochilmaydigan ikki a'zoli po'stloq bo'lib, yuqori qismi katta va pastki qismi rivojlanmagan bo'lib, unda bir yoki kamroq ikkita urug' mavjud.Qurg'oqchilik sharoitida barglar eskiradi. Ildiz otgan o'simlik bezovtalanishni yoqtirmaydi.[1]

Katran o'simligi bir qarashda kishida keraksiz, yovvoyi o'simlik sifatida taassurot qoldiradi. Uni barchamiz yo'lda, cho'lda ko'p uchratganmiz. Ammo uning shifobaxsh xususiyatlarini hammamiz ham bilavermaymiz.

Yaqinda yem-xashak sifatida ishlatila boshlandi. Ekinlar Ukrainada, Krasnodar o'lkasida, Rossiyada mavjud. Ayniqsa, mamlakatning quruq hududlarida uchraydi. Yashil massa yem-xashak sifatleri bo'yicha karamga yaqin. Turli hayvonlar, asosan qo'ylar boqiladi; uglevodli ozuqa tayyorlash uchun ishlatiladi. O'simliklar yaxshi ta'mga ega va ularning yashil qismi ishlatilishi mumkin. O'rtacha hosildorlik 400- 500, yuqori 900-1000 kg / ga. Ildiz tizimi yaxshi rivojlangan, tuproqqa 3 m gacha kirib boradi. Bu o'simlikning yuqori qurg'oqchilikka chidamliligini isbotlaydi. Poyasi 1,5-2,5 m balandlikda, tuksiz, shoxlangan. Bazal barglari uzun, yirik, tuxumsimon yoki buyraksimon, tubida chuqur yurak shaklida, qirralari teng bo'lmagan tishli, ba'zida novda va plastinkalarda siyrak tuklari bor.[3]

Naslchilik ishlari katranning yer usti massasida glyukozinolatlarni kamaytirish yo'nalishida olib boriladi. Bog ' dizaynidagi noyob o'simlik, lekin behuda - sezilarli balandlik va mo'l-ko'l gullash katranni bog'ning ko'chatlari – miscanthus, makleya kabi gigantlari bilan bir qatarga qo'yadi. Gul bog'i uchun mukammal fon o'simlik. Catran Primorsk turidagi o'simliklarning barglari oziq-ovqat uchun ishlatiladi.

Crambe cordifolia Steven ko'p yillik o'simlik bo'lib, ko'plab biologik faol moddalar, jumladan aminokislotalar, quersetin va kaempferol glikozidlarini o'z ichiga oladi. Ushbu o'simlik birikmalarini tekshirishni davom ettirishda karboksilik kislotalarning sifat tarkibi va miqdoriy tarkibini o'rganish maqsadga muvofiqdir.[2]

Kimyoviy usullar yordamida quyidagi organik kislotalarning miqdoriy tarkibi aniqlandi: piruvik (40,66 mg/g), izotsitrik (12,88 mg/g), limon (8,71 mg/g), suksinik (38,03 mg/g) va molik. (0,75 mg/g). Yog' kislotalari orasida to'yingan va to'yinmagan kislotalar GC/MS usuli bilan aniqlandi. Umumiy yog'li kislotalarning ko'p to'yinmagan yog'li kislotalari miqdori 56,97%, to'yingan - 38,53% va chala to'yinmagan - 4,50% ni tashkil etdi. Aniqlangan 7 ta yog' kislotalari orasida linolenik va palmitik kislotalar ustunlik qildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, *Crambe cordifolia* Steven barglari karboksilik kislotalarning manbai hisoblanadi. Habashiston Respublikasi katran urug'idan neft olinadi.[4]

Shifobaxsh xususiyatlari ko'pligi sababli tibbiy maqsadlarda keng qo'llaniladi. Oshqozon-ichak yo'lini shlaklar va gijjalardan tozalashdan tashqari, boshqa kasalliklarni davolashda juda foydali hisoblanadi. Angina, bronxit va nafas a'zolari shamollashi bilan kechuvchi boshqa kasalliklarni misol tariqasida keltirish mumkin. Eritmasi bilan og'iz chayish uchun antiseptik va og'riq qoldiruvchi xususiyati borligi uchun nafas yo'llarini mikroblardan tozalash hamda og'izdan yoqimsiz xid kelishini yo'qotsa, oz miqdorda ichish bilan ovoz bo'g'ilishiga davo bo'ladi. Ipak qurti boqishda substrat sifatida foydalanish mumkin.

Katran uzoq vaqtdan beri tibbiyotda ishlatilgan: ovqat hazm qilish tizimini yaxshilash va ishtahani yaxshilash, yangi foydalanish chigirtka qarshi himoya qiladi, buyrak, jigar, oshqozon, o'n ikki barmoqli ichak yarasida foydalaniladi.[5]

Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, katran o'simligini shifobaxsh dorivor o'simlik sifatidagi xususiyatlarini xalqimizga keng yetkazishimiz zarur. Bundan tashqari, xalq tabobati sohasida mutaxassislar bilan bir qatorda shifoxonalarda faoliyat ko'rsatib kelayotgan vrachlarimiz davolash amaliyotida keng qo'llashlari juda muhim hisoblanadi. Shundan kelib chiqib viloyatimizda katran yetishtirish uchun qulay iqlim sharoiti mavjudligi, kam sarfli ekinligi bois plantatsiyalar tashkil qilib, mavjudlarini yanada kengaytirish alohida ahamiyatga egadir.[6]

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. BSBI ro'yxati 2007 (xls). Buyuk Britaniya va Irlandiyaning botanika jamiyati. Asl nusxasidan (xls) arxivlangan 2015-06-26. Qabul qilingan 2014-10-17.
2. "Isroil florasi Internetga kirish". Asl nusxasidan arxivlandi 2012-03-14. Qabul qilingan 2011-02-23
3. "RHS o'simlik selektor - *Crambe cordifolia*" *Olingan 15 Aprel 2020*.
4. Kandeler, R .; Ullrich, W. R. (2009). "O'simliklarning ramziyligi: Evropa-O'rta er dengizi madaniyati namunalari biologiyasi va san'at tarixi bilan tanishtirilgan: MART: Silphion va narteks". Eksperimental botanika jurnali. 60 (3): 715-717. doi: 10.1093 / jxb / erp041. PMID 19269995.
5. М.Д. Тургунов, В.П. Печеницын, Н.Ю. Бешко, Д.А. Абдуллаев, Уралов А.И. Биологические особенности редких видов семейства Iridaceae Juss. флоры Узбекистана в условиях ex situ Acta Biologica Sibirica, 2019, 5(2), P.17-22.

ZUBTURUM (PLANTAGO) O'SIMLIGINING AMALIY AHAMIYATI VA GENETIK TAHLILI

Ro'ziboyeva Odina Shuhrat qizi

O'zMU Jizzax filiali "Biotexnologiya" yo'nalishi talabasi

Mamatkulova Iroda Ergashevna

O'zMU Jizzax filiali "Biotexnologiya" kafedrasi katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Hozirgi kunda tabiatimizda o'sayotgan dorivor o'simliklardan oqilona foydalanib, ulardan kasalliklarga davo topishimiz mumkin. Zubtutum dorivor o'simligi juda ko'p kasalliklarga davo bo'lib uni tabobatimizda keng qo'llasak bo'ladi. Bu o'simlikning bargi,